

Dr.sc. Bahrija Umihanić, vanr.prof.¹

Dr.sc. Sanjin Halimović, docent²

Mr.sc. Jozo Bejić, dipl.ing. strojarstva²

STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA MALE PRIVREDE U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

SAŽETAK

Na osnovu pokazatelja makroekonomskog ambijenta, međunarodnih izvještaja i analize strategija razvoja relevantnih za poslovanje i razvoj male privrede u Federaciji BiH ocijenili smo stanje male privrede i ukazali na perspektive njenog razvoja u budućnosti. Predmet istraživanja su subjekti male privrede, poslovni ambijent koji pogoduje rastu broja poslovnih subjekata male privrede i njihov značaj za zapošljavanje. Istraživanje smo usmjerili na identifikaciju ključne barijere razvoja male privrede Federacije BiH, a provedeno je analizom velikog broja relevantnih sekundarnih izvora podataka. Upotrebom znanstvenih metoda analize, sinteze, deskripcije, komparacije i zaključivanja uspješno smo identifikovali glavnu barijeru razvoja male privrede, a to je nedovoljno izgrađen regulatorni i neizgrađen institucionalni okvir za razvoj poduzetništva i male privrede u Federaciji BiH. Prijedlog načina uspostave, identifikovanje ključnih institucija i njihova međusobna povezanost shematski predstavljena u radu ujedno je njegovo najvažnije postignuće.

Ključne riječi: mala privreda, poduzetništvo, poslovno okruženje u Federaciji BiH, institucionalni okvir za razvoj poduzetništva

JEL: M20; O44;

1. UVOD

Dinamika procesa poduzetništva može biti veoma različita u zavisnosti od institucionalnog konteksta i nivoa razvoja određene zemlje. Stoga se i prihvata

---

¹ Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli; Univerzitetska br. 8. 75000 Tuzla, www.ef.untz.ba

² Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Ulica Ante Starčevića b.b. (Hotel "ERO") 88000 Mostar, www.fmrpo.gov.ba

stav da je za razumijevanje poduzetništva u okviru jedne ili više zemalja potrebno razmotriti širok spektar i povezanost poduzetništva, privrednog razvoja i institucija. Kako institucije jačaju i dešavaju se pozitivne strukturne promjene, tako se više poduzetnička aktivnost pomjera prema produktivnom poduzetništvu, samim time osnažuje privredni razvoj. Institucije su i kritične determinante ekonomskog ponašanja i ekonomskih transakcija općenito, i stoga utječu kako na ponudu tako i na potražnju za poduzetnicima. Izgrađenost strateškog okvira, odnosno postojanje relevantnih strateških dokumenata na kojima se temelji razvoj poduzetništva i male privrede, njihova implementacija, monitoring i izvještavanje, također predstavljaju važnu polugu privrednog razvoja.

U radu analiziramo pokazatelje ranga Bosne i Hercegovine iz relevantnih svjetskih izvještaja kako bismo objektivizirali ocjenu stanja razvoja poslovnog ambijenta i izgrađenosti institucija za razvoj male privrede u Federaciji BiH. Cilj rada je provođenje systemske analize pokazatelja stanja poslovnog okruženja temeljenih na relevantnim svjetskim izvještajima, razvojnim strategijama i publikovanim rezultatima vlastitih istraživanja kako bismo ukazali na značaj izgradnje institucionalnog i regulatornog okvira radi stvaranja povoljnog poslovnog ambijenta za razvoj male privrede. Posebnu važnost pridajemo mapiranju institucija i aktera za podršku razvoju male privrede te uspostavljanju veza među njima u interesu izgradnje konzistentnog institucionalnog okvira. Predloženi institucionalni okvir na nivou Federacije BiH omogućio bi koordinaciju aktivnosti sva tri nivoa vlasti, osigurao racionalizaciju utrošenih sredstava, utjecao na rast stope povećanja poslovnih subjekata male privrede, rast broja produktivnih radnih mjesta u subjektima male privrede, rast inovativnosti i konkurentnosti i pozitivan učinak na ostvarenje planiranih makroekonomskih pokazatelja razvoja, prije svega realne stope ekonomskog rasta.

2. Makroekonomski ambijent za poslovanje male privrede u Federaciji BiH

Makroekonomski ambijent za poslovanje male privrede bit će ograničeno tematiziran odnosno predstavljen kroz dinamiku pokazatelja bruto društvenog proizvoda, bruto društvenog proizvoda po glavi stanovnika, nominalnom i realnom stopom rasta, brojem i stopom zaposlenih te brojem i stopom nezaposlenih u BiH i Federaciji BiH. Predstavljanjem odabranih pokazatelja želi se naglasiti geneza i dubina centralnog ekonomskog problema sa kojim je danas suočena bosanskohercegovačka privreda, a to je nezaposlenost.

Bosna i Hercegovina je u periodu do početka ekonomske recesije bilježila stope realnog rasta iznad 6,5%, a Federacija BiH nešto niže, ali veoma respektabilne stope iznad 5%. Smanjenje vrijednosti izvoza roba i usluga dovelo je do općeg pada proizvodnje i zaposlenosti u realnom sektoru i izazvalo pad raspoloživog dohotka domaćinstava i javnih prihoda. Time je uzrokovan pad finalne potrošnje, posebno investicija, što je rezultiralo naglim padom domaće tražnje. Pad novčanih priliva iz inozemstva po osnovu doznaka i dohodaka je dodatno ugrozio raspoloživi dohodak, čije je smanjenje dovelo do nominalnog i realnog pada privatne potrošnje. Naprijed navedeno je utjecalo da je 2009. godine BiH zabilježila negativnu realnu stopu rasta od -2,2%, a u 2010. godini bilježi oživljavanje privrede i pozitivnu stopu realnog rasta od skromnih 0,5%, dok je u isto vrijeme realna stopa rasta u Federaciji BiH bila -2,8% da bi porasla na 0,7%. Trend kretanja ključnih makroekonomskih pokazatelja prikazanih u Tabeli 1 zabilježio je slične tendencije. Kratkoročni indikatori iz jula i augusta 2011. godine uglavnom ukazuju da je usporavanje ekonomskog rasta iz drugog tromjesečja po svemu sudeći ne samo nastavljeno nego i intenzivirano u trećem kvartalu. Na to ponajviše ukazuje slabljenje intenziteta rasta vrijednosti izvoza i uvoza. S druge strane, jačanje rasta industrijske proizvodnje nošeno rastom proizvodnje energije i rudarstva je bio jedini pozitivan pomak zabilježen do sada u trećem kvartalu.

Tabela 1. Odabrani makroekonomski pokazatelji BiH i Federacije BiH za period 2005.-2011.

Godina	Nominalni BDP (u mil. KM)			Stanovništvo (u mil.)			BDP per capita (u KM)		Nominalna stopa rasta		Realna stopa rasta	
	BiH	F BiH	% F BiH	BiH	F BiH	% F BiH	BiH	F BiH	BiH	F BiH	BiH	F BiH
2005.	18.240	10.831	59,4%	3.843	2.328	60,6%	4.746	4.652	7,1%	4,9%	6,5%	1,9%
2006.	21.141	12.146	57,5%	3.843	2.325	60,5%	5.501	5.224	15,9%	12,1%	9,5%	5,2%
2007.	24.386	13.735	56,3%	3.842	2.328	60,6%	6.347	5.902	15,3%	13,1%	10,5%	6,4%
2008.	28.167	15.677	55,7%	3.842	2.327	60,6%	7.331	6.723	15,5%	13,9%	7,3%	5,4%
2009.	27.843	15.230	54,7%	3.843	2.327	60,6%	7.245	6.544	-1,2%	-2,9%	-2,2%	-2,8%
2010.	24.486	15.615	63,8%	3.843	2.337	60,8%	6.371	6.679	2,1%	2,5%	0,5%	0,7%
2011.*	30.076	15.845	52,7%	3.843	2.338	60,8%	7.826	6.745	5,8%	5,2%	3,2%	3,0%

* za BiH projekcije Direkcije za ekonomsko planiranje BiH

* za Federaciju BiH projekcije Federalnog zavoda za programiranje i razvoj

* stanovništvo (prisutno) kod BDP per capita

Negativna kretanja u bosanskohercegovačkoj ekonomiji dovela su do toga da domaći proizvođači otpuste određen broj zaposlenih. Prvi put u posljednjih pet godina je zabilježeno smanjenje broja zaposlenih u BiH, i to u 2009. godini, a taj

trend se nastavio u 2010. godini da bi se sredinom ove godine vratio na nivo iz 2008. godine. Tržište rada i zapošljavanje u BiH i Federaciji BiH se suočava s brojnim izazovima, među kojima su karakteristični sljedeći: niska stopa aktivnosti radno sposobnog stanovništva; relativno visok broj „obeshrabrenih“; dugoročna, strukturna nezaposlenost; nedovoljno stvaranje radnih mjesta (uz porast broja radnih mjesta na neformalnom tržištu); visoka podzaposlenost; veoma ograničen pristup otvorenim radnim mjestima; zavodi za zapošljavanje imaju ograničenu ulogu u posredovanju između ponude i potražnje zbog preopterećenosti obavezama prema velikom broju osoba koje ne traže aktivno posao u formalnom sektoru i zbog neoglašavanja radnih mjesta od strane poslodavaca; neusklađeni obrazovni programi i programi treninga vještina s tržišnom potražnjom s niskim stepenom dostupnosti tih program. [Strategija razvoja BiH, 2010.]

Tabela 2. Dinamika broja zaposlenih i nezaposlenih u Federaciji BiH za period 2005.-2011.

Godina	Broj zaposlenih (u hiljadama)			Broj nezaposlenih (u hiljadama)			Stopa zaposlenosti (administrativna)		Stopa nezaposlenosti (administrativna)		Stopa nezaposlenosti (ILO)	
	BiH	F BiH	% F BiH	BiH	F BiH	% F BiH	BiH	F BiH	BiH	F BiH	BiH	F BiH
2005	644	388	60,2%	508	347	68,3%	n/a	30,1%	44,6%	47,2%	35,0%	32,7%
2006	657	389	59,2%	516	355	68,8%	29,7%	30,3%	44,2%	47,6%	31,1%	32,4%
2007	679	413	60,8%	527	370	70,2%	31,2%	33,3%	44,0%	47,2%	29,0%	31,1%
2008	694	430	62,0%	493	345	70,0%	33,6%	31,8%	42,1%	44,5%	23,4%	25,0%
2009	687	426	62,0%	498	347	69,7%	33,1%	30,3%	42,2%	44,9%	24,1%	25,7%
2010	682	424	62,2%	517	360	69,6%	31,9%	29,8%	43,1%	46,2%	27,2%	29,1%
2011*	695	440	63,3%	528	366	69,3%	31,3%	29,8%	43,2%	45,4%	27,6%	29,2%

*BIH: Izvještaji Direkcije za ekonomsko planiranje BiH i podaci Agencije za statistiku BiH (te podaci Centralne banke BiH i Agencije za osiguranje BiH)

*Federacija BiH: Izvještaji Federalnog zavoda za programiranje i razvoj i Federalnog zavoda za statistiku (te podaci Federalnog zavoda za zapošljavanje, Programi Vlade Federacije BiH)

Sporo otvaranje radnih mjesta i uopće niska tražnja radne snage ključni je problem nezaposlenosti u BiH. Ne postoji proces kreiranja radnih mjesta koji može apsorbirati priliv radne snage na tržište rada. BiH u poređenju sa zemljama u okolini, posebno sa zemljama članicama EU, ima, uz Makedoniju, najnižu stopu zaposlenosti radne snage. Od ukupnog broja nezaposlenih 86,6 % su dugoročno nezaposleni, tj. oni nezaposleni više od godinu dana. Polovina

nezaposlenih (50,3%) je nezaposlena više od pet godina. Aktivne mjere zapošljavanja ne provode se sistematski i u dovoljnom obimu.

Tabela 3. Pokazatelji dinamike zaposlenih i nezaposlenih u BiH i Federaciji BiH u periodu januar-august 2011.

Godina 2011. (mjesec)	Broj zaposlenih			Broj nezaposlenih			Stopa zaposlenosti (administrativna)		Stopa nezaposlenosti (administrativna)	
	BiH	F BiH	% F BiH	BiH	F BiH	% F BiH	BiH	F BiH	BiH	F BiH
Januar	696.190	440.495	63,3%	526.686	367.180	69,7%	31,5%	29,8%	43,1%	45,4%
Februar	695.665	440.767	63,4%	527.667	366.481	69,5%	31,4%	29,9%	43,0%	45,4%
Mart	694.093	439.994	63,4%	530.053	367.255	69,3%	31,4%	29,7%	43,0%	45,4%
April	693.941	440.419	63,5%	529.446	366.658	69,3%	31,2%	29,8%	43,2%	45,4%
Maj	694.191	440.429	63,4%	526.791	365.322	69,3%	31,2%	29,8%	43,2%	45,3%
Juni	695.270	441.184	63,5%	525.978	365.029	69,4%	31,2%	29,8%	43,2%	45,3%
Juli	695.711	442.226	63,6%	528.509	367.113	69,5%	31,4%	29,9%	43,2%	45,4%
August	692.471	440.201	63,6%	531.058	369.644	69,6%	31,1%	29,8%	43,4%	45,4%

Izvor: Izvještaji Federalnog zavoda za statistiku i podaci Federalnog zavoda za zapošljavanje

Prosječan broj zaposlenih osoba u BiH u periodu januar - august 2011. godine iznosio je 695 hiljada osoba što je više za 0,2% g/g. Broj nezaposlenih osoba u BiH se i dalje uvećava na što ukazuju pokazatelji u Tabeli 3. Prosječan broj nezaposlenih u periodu januar - august 2011. godine je iznosio 528,2 hiljada osoba što je za 2,4% više pri godišnjem poređenju. Administrativna stopa nezaposlenosti u BiH je u augustu 2011. godine iznosila 43,4%, a u Federaciji BiH 45,4%.

3. Međunarodni izvještaji relevantni za ocjenu poslovnog okruženja u Bosni i Hercegovini i Federaciji BiH

U studijama i analizama primjerenosti institucionalnog okvira zemlje uobičajeno se koristi pokazateljima institucionalnog razvoja: indikatorima konkurentnosti, indikatorima lakoće poslovanja, indikatorima poduzetničke aktivnosti, indikatorima kvaliteta javnog upravljanja, indeksima percepcije korupcije, indikatorima liberalizacije i napretka za zemlje u tranziciji koje objavljuje EBRD, i sličnim pokazateljima razvoja institucionalnog okvira. Pokazatelji ranga Bosne i Hercegovine u relevantnim svjetskim izvještajima prikazani su u Tabeli 4., a svaki od njih nudi veoma važne informacije o poslovnom okruženju. Pregled ne sadrži pokazatelje za zemlje neposrednog okruženja zbog čega nije

moguće uočiti rang BiH u odnosu na te zemlje, ali analiza pokazatelja iz izvještaja ukazuje da je Bosna i Hercegovina u većini izvještaja na začelju u grupi zemalja Jugoistočne Evrope što ukazuje na nizak nivo atraktivnosti za strane i domaće investitore, a samim tim i za značajniji poticaj ekonomskom rastu.

Tabela 4. Rangiranje Bosne i Hercegovine u relevantnim svjetskim izvještajima

Report/Indeks	Godina	Rang BiH
WEF The Global Competitiveness Report	2011.-2012.	100 (142)
WB Ease of Doing Business Report	2012.	125 (183)
WB Ease of Doing Business Report	2011.	104 (179)
Forbes Best Countries for Business	2011.	84 (134)
WEF The Travel & Tourism Competitiveness Report	2011.	97 (139)
Bertelsmann Transformation Status Indeks	2010.	39 (128)
Bertelsmann Transformation Management Index	2010.	79 (128)
WEF The Global Information Technology Report	2010.-2011.	110 (138)
WEF The Global Enabling Report	2010.	80 (125)
WEF The Lisbon Review	2010.	38 (38)
WEF The Travel & Tourism Competitiveness Report	2011.	97 (139)
Democracy Indeks	2010.	94 (167)
The Failed States Indeks	2011.	79 (177)
Human Development Indeks	2010.	68 (169)

Izvor: Prilagođeno iz Izvještaja i web portala navedenih u popisu literature

Povezanost poduzetništva, institucija i privrednog razvoja pomaže razumijevanju zbog čega se relativan doprinos poduzetništva značajno razlikuje između pojedinih zemalja i regija. U skladu sa navedenim, i u posljednje vrijeme izuzetan značaj se pridaje ulozi institucija u privrednom razvoju jedne zemlje, što potvrđuju i tri velika istraživačka projekta i to Svjetskog ekonomskog foruma (The World Economic Forum), Svjetske banke (The World Bank), i Globalnog monitora poduzetništva (Global Entrepreneurship Research Association – GERA) usmjereni na mjerenje kvaliteta institucija između zemalja i tokom vremena. Temeljne pokazatelje ovih izvještaja u vezi s poslovnim okruženjem u BiH u nastavku teksta predstaviti ćemo u vrlo sažetoj formi.

3.1. Indeks globalne konkurentnosti „The Global Competitiveness Index (GCI)“

Svjetski ekonomski forum bazirao je analizu konkurentnosti na Indeksu globalne konkurentnosti. Indeks globalne konkurentnosti – GCI prati različite komponente, koje čine složeni koncept konkurentnosti. Komponente se grupišu na 12 stubova konkurentnosti.

Tabela 5. Indeks globalne konkurentnosti Bosne i Hercegovine

	GCI 2010.-2011.		GCI 2011.-2012.		Promjena ranga
	Rang	Ocjena	Rang	Ocjena	
Indeks globalne konkurentnosti	102	3,7	100	3,83	2
Osnovni uvjeti (40%)	98	4,1	92	4,2	6
I stub: Institucije	126	3,1	109	3,3	17
II stub: Infrastruktura	98	3,2	99	3,2	-1
III stub: Makroekonomska stabilnost	81	4,5	78	4,6	3
IV stub: Zdravlje i osnovno obrazovanje	89	5,4	58	5,8	31
Povećanje efikasnosti (50%)	100	3,6	102	3,6	-2
V stub: Visoko obrazovanje i obuka	88	3,8	86	3,9	2
VI stub: Efikasnost tržišta roba	127	3,6	115	3,8	12
VII stub: Efikasnost tržišta rada	94	4,2	85	4,2	9
VIII stub: Sofisticiranost finansijskog tržišta	113	3,5	124	3,3	-11
IX stub: Tehnološka spremnost	85	3,4	73	3,6	12
X stub: Veličina tržišta	93	3,1	97	3	-4
Inovativnost i sofisticiranost faktora (10%)	120	2,9	108	3,1	12
XI stub: Poslovna sofisticiranost	115	3,3	108	3,4	7
XII stub: Inovativnost	120	2,6	104	2,8	16

Izvor: Prilagođeno prema The Global Competitiveness Report 2011-2012,
World Economic Forum, pp.122.

U Izvještaju o globalnoj konkurentnosti za period 2011.-2012. godina Bosna i Hercegovina je ocijenjena sa 3,8 poena od ukupnih 7 čime je zauzela 100. mjesto najkonkurentnijih ekonomija i time poboljšala svoj rang za 2 pozicije u odnosu na prethodni izvještaj.

Premda su inovativnost, veličina tržišta, infrastruktura i institucije ocijenjene najlošijim ocjenama, ipak je napredak zabilježen kod stuba konkurentnosti institucija za 17 pozicija, a kod inovativnosti za 16 pozicija u odnosu na prethodni izvještaj. Najbolje su ocijenjeni zdravlje i obrazovanje, makroekonomska stabilnost, efikasnost tržišta rada, visoko obrazovanje i obuka, a najveći napredak je zabilježen u konkurentnosti zdravlja i visokog obrazovanja za čak 31 poziciju.

3.2. Indeks lakoće poslovanja „The Ease of Doing Business Index (EDBI)“

Kreirala ga je Svjetska banka za mjerenje jednostavnosti regulacija poslovanja i nivoa zaštite vlasničkih prava. Dizajniran je s ciljem evaluacije efekta poboljšanja regulacija na ekonomski rast i određivanja optimalnog nivoa regulacija poslovanja. Indeks se bazira na studiji mišljenja stručnjaka o zakonima i regulacijama. Izvještaj *Doing Businessa* istražuje propise koji jačaju ili ograničavaju poslovanje u 10 osnovnih oblasti, od pokretanja do zatvaranja poslovne djelatnosti. Viši rang prema indikatorima *Doing Businessa* ukazuje na povoljniji ambijent za poslovanje. Prema Izvještaju o *Doing Businessu* 2012. koji rangira 183 zemlje, Bosna i Hercegovina se nalazi na 125. poziciji, što je rast za 2 pozicije u odnosu na prošlu godinu, kada je bila na 127. poziciji, a posmatrajući period od pet godina, odnosno period prije početka svjetske finansijske krize, Bosna i Hercegovina je pogoršala svoj rang za 8 pozicija.

Tabela 6. Indeks lakoće poslovanja Bosne i Hercegovine za period 2008.-2012.

Lakoća...	Doing Business rangiranje u 2008.	Doing Business rangiran je u 2009.	Doing Business rangiran je u 2010.	Doing Business rangiran je u 2011.	Doing Business rangiran je u 2012.	Promjena ranga 2012/2011
Sveukupna lakoća poslovanja	117	119	116	127	125	2
Pokretanje biznisa	153	161	160	161	162	-1
Dobivanje građevinskih dozvola	150	137	136	173	163	10
Zapošljavanje radnika	116	117	111	157	157	0
Registrowanje imovine	148	144	139	101	100	1
Mogućnost kreditiranja	51	59	61	64	67	-3
Zaštita investitora	84	88	93	93	97	-4
Poreska politika	144	154	128	108	110	-2
Trgovine sa inozemstvom	57	55	63	109	108	1
Provođenje ugovora	125	123	124	125	125	0
Prestanak poslovanja	61	60	63	78	80	-2

Izvor: Prilagođeno prema *Doing Business reports* 2008.-2012.

Bosna i Hercegovina je grupisana zajedno sa još 24 zemalje u regiju Istočna Evropa i Srednja Azija. Prema posljednjih 5 Izvještaja o *Doing Businessu*, pozicije zemalja Jugoistočne Evrope su različite i varijabilne, neke od ovih zemalja zabilježile su pad, druge rast. FYR Makedonija je najbolje rangirana zemlja Jugoistočne Evrope, na 22. poziciji, zabilježila je rast od 12 pozicija u

odnosu na prošlu godinu ili čak 70 pozicija u odnosu na 2007. godinu kada je bila rangirana na 92. mjestu. Tako je, naprimjer, Makedonija uspjela olakšati pokretanja biznisa, te je za pokretanje biznisa potrebno svega 3 dana, 3 procedure, a troškovi registracije iznose 2,4% per capita po čemu je bolja i od zemalja OECD-a u kojima je za pokretanje biznisa potrebno 13 dana, 5 procedure, a troškovi registracije iznose 4,7%. U Bosni i Hercegovini je za pokretanje biznisa potrebno 42 dana, 12 procedure i platiti troškove registracije u visini od 17,0% per capita. Navedeni pokazatelji upućuju da BiH može dosta naučiti na primjeru Makedonije u olakšavanju pokretanja biznisa, ali i od drugih zemalja koje prednjače u ostalim oblastima stvaranja poslovnog ambijenta.

3.3. Globalni indeks poduzetništva i razvoja (Global Entrepreneurship and Development Index-GEDI)

Globalni monitor poduzetništva (GEM) je projekat sličan prethodno navedenim istraživačkim projektima, po tome što je fokus i njegovog interesa privredni razvoj iako iz malo drugačije perspektive. Proces osnivanja novih preduzeća je važan aspekt toga na koji način tehnologija i institucije ostvaruju interakciju u svrhu stvaranja inovacija i kreiranja novih proizvoda i usluga za društvo u cjelini. Međutim, koliko su pojedine zemlje uspješne u ovom procesu ne može se u potpunosti saznati niti iz GEM projekta kao ni drugih projekata koji mjere proces osnivanja novih preduzeća. Većina pokazatelja samozapošljavanja, osnivanja novih preduzeća, vlasništva nad biznisima, registrovanih biznisa i slično, dolazi iz istog izvora: oni se uglavnom odnose na nivo i/ili dinamiku poduzetništva i identificiraju procenat radno sposobnog stanovništva koje je uključeno ili ima želju uključiti se u određeni oblik poduzetničke aktivnosti. Ovakve mjere ne uzimaju u obzir razlike u faktorima okoline, a efikasnost i nivo institucionalnog utemeljenja mogu imati značajan utjecaj na kvalitet poduzetništva. Uzimajući u obzir prezentirane preduvjete za kreiranje jednog cjelovitog indeksa poduzetništva i želeći doprinijeti razumijevanju privrednog razvoja kroz kreiranje indeksa poduzetništva, Zoltán J. Ács i László Szerb razvili su Globalni indeks poduzetništva i razvoja (Global Entrepreneurship and Development Index-GEDI) koji obuhvata suštinu kontekstualnih karakteristika poduzetništva i ispunjava prazninu u mjerenju poduzetništva i razvoja u okviru pojedine zemlje. [Ács, Z., Szerb, L., 2011.]

Globalni indeks poduzetništva obuhvata kontekstualne karakteristike poduzetništva fokusirajući se na poduzetničke stavove, poduzetničku aktivnost i poduzetničke težnje. *Poduzetnički stavovi* predstavljaju opći stav populacije

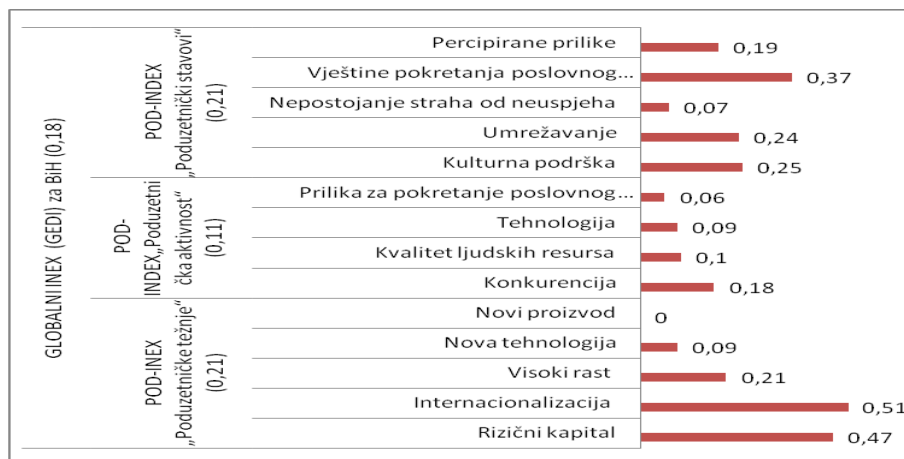
prema prepoznavanju prilika, ličnom poznavanju poduzetnika, dodjeljivanju visokog statusa poduzetnicima, preuzimanju rizika prilikom pokretanja poslovnog poduhvata i posjedovanju potrebnih vještina za uspješno pokretanje poslovnog poduhvata. Poduzetnički stavovi su važni, jer odražavaju opći osjećaj populacije prema poduzetnicima i poduzetništvu.

Poduzetnička aktivnost, u ovom kontekstu, definiše se kao početnička poduzetnička aktivnost u sektoru srednje ili visoke tehnologije, inicirana od strane obrazovanih poduzetnika motiviranih prilikom u ne previše konkurentskom okruženju. Razlike u kvalitetu početničkih poduzetničkih aktivnosti se kvantificiraju prema dosegnutom obrazovnom nivou poduzetnika i jedinstvenosti proizvoda ili usluge, što se mjeri na osnovu nivoa konkurencije.

Poduzetničke težnje predstavljaju napore koje ulažu poduzetnici u ranoj fazi poduzetničke aktivnosti kako bi uveli nove proizvode/usluge, razvili nove proizvodne procese, ušli na strana tržišta, povećali broj zaposlenika i osigurali finansiranje biznisa formalnim i/ili neformalnim rizičnim kapitalom.

Indeks tvori 14 stubova indeksa, 3 podindeksa i jedan „super indeks“ - GEDI indeks. Svaki stub sadrži „individualnu“ varijablu i institucionalnu varijablu koja korespondira sa mikro odnosno makro nivoom poduzetničkih aspekata.

Slika 1. Vrijednosti stubova, podindeksa i Globalnog indeksa poduzetništva i razvoja za BiH

Izvor: Kreacija autora

Sveukupni rezultat Bosne i Hercegovine, odnosno rezultat Globalnog indeksa poduzetništva i razvoja je 0.18 i najniži je u odnosu na zemlje iz užeg okruženja (uz rezultat Srbije koji je također 0.18). Inače, Bosna i Hercegovina je ostvarila

izuzetno skromne rezultate za sva tri podindeksa. Podindeks poduzetničkih stavova Bosne i Hercegovine iznosi 0.21, i također je najniži u odnosu na podindekse zemalja iz užeg okruženja. Posebno se ističe pokazatelj nepostojanja straha od neuspjeha koji iznosi 0.07, što ukazuje da je u Bosni i Hercegovini u velikoj mjeri prisutan strah od neuspjeha koji prevenira stanovništvo da se odluči za ulazak u poduzetničku aktivnost. Podindeks sa najnižim rezultatom za Bosnu i Hercegovinu jeste „Poduzetnička aktivnost“, a i svi njegovi stubovi, prilike za pokretanje poslovnog poduhvata, tehnologija, kvalitet ljudskih resursa i konkurencija imaju izuzetno nizak rezultat, pri čemu se posebno ističe pokazatelj prilika za pokretanje poslovnog poduhvata (0.06), što je rezultiralo niskim rezultatom dotičnog podindeksa. U dijelu „Poduzetničke težnje“ Bosna i Hercegovina je također ostvarila nizak rezultat od 0.21. Od stubova koji ulaze u sastav podindeksa „Poduzetničke težnje“ ubjedljivo najlošiji rezultat Bosna i Hercegovina ima za stub „Novi proizvod“.

4. Stanje male privrede u Federaciji BiH

Subjekti male privrede u Federaciji BiH prema važećem Zakonu o poticanju razvoja male privrede su fizička lica i pravna lica, koja samostalno i trajno obavljaju zakonom dopuštene djelatnosti radi ostvarivanja dohotka odnosno dobiti. Malu privredu čine subjekti koji su samostalni u poslovanju, upošljavaju prosječno godišnje manje od 250 osoba, ostvaruju godišnji promet manji od 40.000.000 konvertibilnih maraka i/ili čiji je godišnji bilans stanja manji od 30.000.000 KM. [Zakon o poticanju razvoja male privrede, 2006]. Prijedlozi zakona koji su u različitim fazama pripreme i usvajanja, a kojima se želi urediti stanje i poboljšati ambijent za razvoj male privrede u Federaciji BiH i BiH donose promjene u dijelu kriterija godišnjeg prometa i godišnjeg bilansa stanja, tako da prema novim prijedlozima za subjekte male privrede godišnji promet mora biti manji od 95.000.000 KM, a godišnji bilans stanja manji od 85.000.000 KM. Unošenjem ovih promjena kriteriji veličine subjekata male privrede bili bi usklađeni s kriterijima koji važe za zemlje EU, s tim što u zemljama EU subjekti treba da zadovolje dva od tri kriterija, dok u postojećim i prijedlozima novih zakonskih rješenja ta klauzula nije unesena, što bi značilo da preduzeća moraju zadovoljiti sva tri kriterija. U nastavku rada ćemo kroz dinamiku strukture subjekata male privrede i njihovog broja, zaposlenosti u subjektima male privrede te veličine prihoda i rashoda pokušati ukazati na značaj male privrede za ekonomski i društveni razvoj Federacije BiH, a posebno njihov mogući

doprinos rješenju centralnog ekonomskog problema, problema zapošljavanja u Federaciji BiH.

4.1. Struktura poslovnih subjekata male privrede u Federaciji BiH

U Bosni i Hercegovini postoje četiri definicije male privrede sadržane u entitetskim zakonima, i to po dvije u oba entiteta. U Federaciji BiH postoji definicija male privrede u Zakonu o poticanju razvoja male privrede i Zakonu o računovodstvu i reviziji.

Prema veličini, u smislu Zakona o poticanju razvoja male privrede, razlikuju se mikro, mali i srednji subjekti male privrede pri čemu su:

- Mikro subjekti male privrede fizička i pravna lica koja upošljavaju prosječno godišnje manje od 10 osoba i čiji godišnji promet i/ili godišnji bilans stanja ne prelazi 400.000,00 KM,
- Mali subjekti male privrede fizička i pravna lica koja upošljavaju prosječno godišnje manje od 50 osoba i čiji godišnji promet i/ili godišnji bilans stanja ne prelazi četiri miliona KM i
- Srednji subjekti male privrede fizička i pravna lica koja upošljavaju prosječno godišnje manje od 250 osoba, čiji godišnji promet ne prelazi 40 miliona KM i/ili čiji godišnji bilans stanja ne prelazi 30 miliona KM.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je 2009. godine izradilo "Akcioni plan poticanja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine" i pristupilo njegovoj realizaciji u obimu raspoloživih resursa i kapaciteta. Među važnijim implementiranim projektima je projekt „Informacionog sistema registra MSP-a“. Zahvaljujući uspješnoj implementaciji ovog projekta, ministarstvo je u prilici da na osnovu pouzdanih statističkih pokazatelja kretanja strukture MSP-a kreira politike i mjere za unapređenje subjekata male privrede. Teorija i praksa su u cijelosti usaglašeni u stavu da svaka grupa preduzeća ima specifične probleme na svom razvojnem putu, i da zato treba specijalizirane programe pomoći. Naime, program pomoći namijenjen srednjim preduzećima implementiran u mikro ili malom preduzeću imat će za posljedicu različite efekte. Stoga će Registar MSP-a na nivou Federacije BiH, bude li se namjenski koristio, biti od velike pomoći za kreiranje portfelja programa unapređenja male privrede što će dovesti do racionalizacije sredstava, veće kontrole nad utrošenim sredstvima i većeg učinka mjerenog kroz povećanje obima poslovanja, obima stvaranja nove vrijednosti i povećanje broja novih radnih mjesta. Zahvaljujući uspostavljenom Registru MSP-a, u prilici smo, prvi

put, saopćiti pokazatelje strukture subjekata male privrede, što je prikazano u Tabeli 7. Dinamika pokazatelja ukazuje na varijabilnost u smislu smanjenja i povećanja broja subjekata male privrede u posmatranom periodu. Najviše subjekata male privrede je bilo u 2008. godini, njih 21.114, godini kada je zabilježen porast u odnosu na 2006. godinu za 8,28% ili za 1.615 subjekata male privrede što je ukazivalo na značajan napredak. Posmatramo li strukturu subjekata male privrede, primijetiti ćemo da su najviše zastupljena mikro preduzeća sa 95,4 %, zatim mala sa 3,7%, te velika preduzeća svega sa 0,9%. Sličnu strukturu subjekata male privrede imaju i zemlje iz okruženja kao i zemlje EU. Međutim, problem Federacije BiH je što ima značajno manji broj subjekata male privrede na 10.000 stanovnika u odnosu na zemlje okruženja, ali i izraženu tendenciju pada stope subjekata male privrede u posljednje tri godine. Naime, u 2010. godini broj subjekata male privrede je smanjen za 1,42% u odnosu na 2008. godinu, što zahtijeva preispitivanje politika unapređenja male privrede, ali i drugih ekonomskih politika kojima se utječe na povoljniji poslovni ambijent.

Tabela 7. Struktura poslovnih subjekata prema Zakonu o poticanju razvoja male privrede Federacije BiH

Godina	Mikro	Mali	Srednji	Veliki	Ukupno
2006.	12.759	5.161	1.367	212	19.499
2007.	13.693	5.438	1.406	210	20.747
2008.	13.895	5.580	1.427	212	21.114
2009.	13.487	5.646	1.419	208	20.760
2010.	13.375	5.593	1.402	209	20.579

Izvor: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Prema veličini, pravna lica, u smislu Zakonu o računovodstvu i reviziji u Federaciji Bosne i Hercegovine, razvrstavaju se na mala, srednja i velika, zavisno od pokazatelja utvrđenih na dan sastavljanja finansijskih izvještaja u poslovnoj godini.

Mala pravna lica su ona koja ispunjavaju najmanje dva od sljedećih uvjeta:

- prosječna vrijednost poslovne imovine na kraju poslovne godine je manja od 1.000.000 KM
- ukupan godišnji prihod je manji od 2.000.000 KM
- prosječan broj zaposlenih je manji od 50.

Srednja pravna lica su ona koja na dan sastavljanja finansijskih izvještaja ispunjavaju najmanje dva od sljedećih uvjeta:

- prosječna vrijednost poslovne imovine na kraju poslovne godine iznosi od 1.000.000 KM do 4.000.000 KM
- ukupan godišnji prihod iznosi od 2.000.000 KM do 8.000.000 KM.
- prosječan broj zaposlenih u toku godine je od 50 do 250.

Neusklađenost vrsta poslovnih subjekata, naziva poslovni subjekt/pravno lice, kao i razlika u kriterijima visine ukupnog godišnjeg prihoda i ukupnog godišnjeg bilansa stanja/prosječne vrijednosti poslovne imovine predstavlja veliki problem u statističkom izvještavanju i upotrebi statističkih podataka na nivou entiteta, države, ali i na internacionalnom nivou. Važno je primijetiti da Zakon o računovodstvu i reviziji ne pravi distinkciju između mikro i malih poslovnih subjekata. Upotreba kriterija sa različitim obilježjima rezultira drugačijom strukturom poslovnih subjekata, tako da su prema Zakonu o računovodstvu i reviziji Federacije BiH mali poslovni subjekti zastupljeni sa 92,1%, srednji poslovni subjekti sa 6,8% a veliki poslovni subjekti sa 1,1%. Dakle, u odnosu na razvrstavanje poslovnih subjekata u Tabeli 8., smanjeno je učešće malih poslovnih subjekata, a povećano učešće srednjih i velikih poslovnih subjekata.

Tabela 8. Struktura poslovnih subjekata u Federaciji BiH prema Zakonu o računovodstvu i reviziji

Godina	Mali poslovni subjekti	Srednji poslovni subjekti	Veliki poslovni subjekti	Ukupno
2006.	18.583	733	183	19.499
2007.	19.811	750	186	20.747
2008.	20.164	761	189	21.114
2009.	19.812	762	186	20.760
2010.	19.635	758	186	20.579

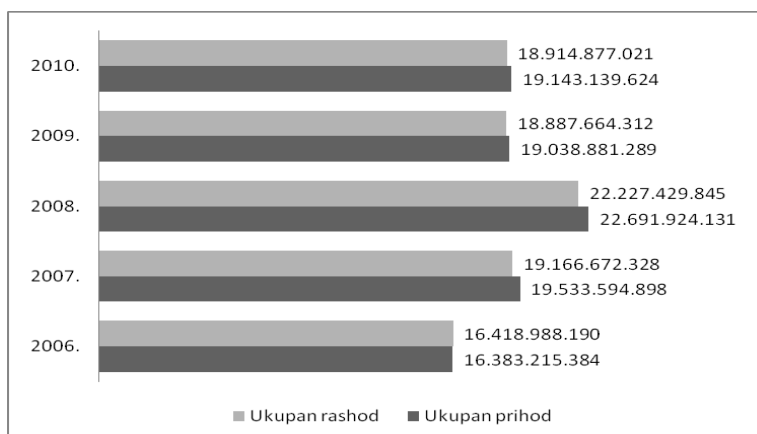
Izvor: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

4.2. Prihodi i rashodi ostvareni u poslovnim subjektima Federacije BiH

Agregatni pokazatelj poslovanja subjekta male privrede na slici dolje ukazuje da su poslovni subjekti u Federaciji BiH od 2007. godine poslovali sa dobitkom kada su ostvarili dobit od cca. 400 miliona KM. Ostvareni prihodi su se kretali od 16,4 do 22,7 milijardi KM u 2008. godini kada je zabilježen i najveći ostvareni prihod. Poslije 2008. godine dolazi do pada ostvarenih ukupnih prihoda po nešto većoj stopi od pada ukupnih rashoda što je rezultiralo padom dobiti za cca. 300 miliona KM u 2010. u odnosu na 2008. godinu. Prosječno ostvareni prihod po jednom privrednom subjektu kreće se u rasponu od 842.000

KM do 1.100.000 KM, dok je prosječno ostvareni dobitak od 7.300 KM do 22.000 KM. U 2010. godini prosječno ostvareni dobitak po privrednom subjektu iznosio je 11.090 KM. Detaljnija analiza ostvarenih prihoda, rashoda i finansijskog rezultata privrednih subjekata po privrednim granama pruža mogućnost boljeg sagledavanja stanja u okviru privredne grane i razvijanja odgovarajućih programa podrške za poslovne subjekte u okviru konkretne privredne grane.

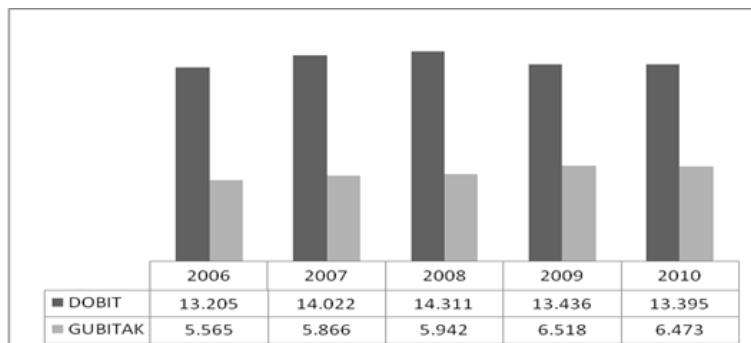
Slika 2. Prihodi i rashodi poslovnih subjekata Federacije BiH u periodu 2006.-2010.

Izvor: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Histogram stupaca i vrijednost pokazatelja na Slici 3. predstavljaju i pojašnjavaju strukturu poslovnih subjekata koji su ostvarili dobit, odnosno gubitak u poslovanju dok preduzeća koja su iskazala u bilansu uspjeha isti iznos prihoda i rashoda, ili nisu predala završni račun nisu prikazana. Dinamika stope kretanja preduzeća koja posluju sa gubitkom i onih koja posluju sa dobitkom ima različite tendencije. Tako je, naprimjer, u 2009. godini stopa rasta preduzeća koja su poslovala sa gubitkom povećana za 9,9%, dok je istovremeno stopa rasta preduzeća koja posluju sa gubitkom smanjena za 6,1%. Dinamika kretanja stopa koje u kratkim intervalima prelaze iz pozitivne u negativne, ukazuje na nestabilnost poslovanja preduzeća čija bi daljnja analiza ukazala na glavne razloge te nestabilnosti.

Slika 3. Broj poslovnih subjekata u Federaciji BiH koji su poslovali sa dobitkom ili gubitkom

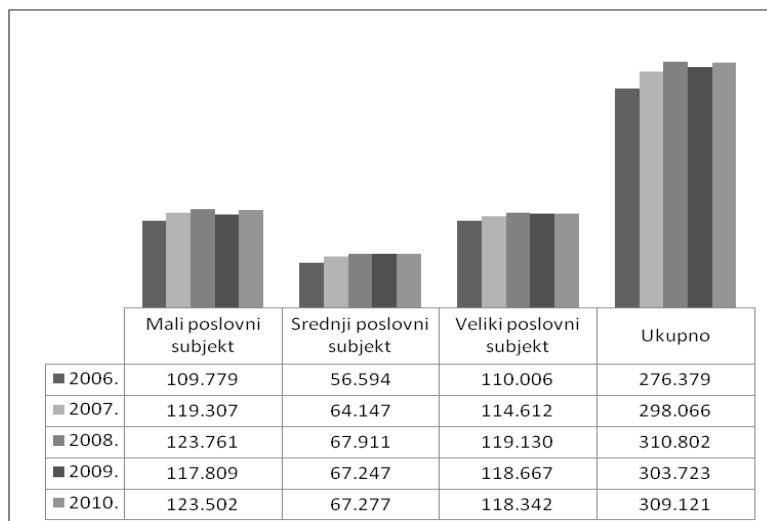

Izvor: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

4.3. Zaposleni u poslovnim subjektima Federacije BiH

Od subjekata male privrede se očekuje da značajnije pomognu rješavanju problema novog zapošljavanja. Pokazatelji kretanja zaposlenih u subjektima male privrede predstavljeni na Slici 4. ukazuju da tendencije u promjenama broja zaposlenih po godinama odražavaju ranije prikazane tendencije u kretanju broja subjekata male privrede i ostvarenje prihoda i finansijskog rezultata.

Slika 4. Zaposleni u poslovnim subjektima u Federaciji BiH

Izvor: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

subjektima male privrede Federacije BiH je zaposleno više od 72 % ukupnog broja zaposlenih u Federaciji BiH. U 2010. godini u subjektima male privrede je bilo zaposleno 309 od 424 hiljade zaposlenih u Federaciji BiH ili 72,91%. Značaj subjekata male privrede za zapošljavanje je veći uzme li se u obzir da u našoj analizi nismo razmatrali zaposlenost u fizičkim licima/obrtima kojih je u 2010. godini bilo više od 50.000.

5. Strateški dokumenti relevantni za razvoj poslovnog okruženja u Federaciji BiH

Strateški dokumenti relevantni za razvoj poduzetništva u Federaciji BiH su: Akt o malom biznisu "Small Business Act", Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini 2009.-2011., te Projekat „Razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine za razdoblje 2009.-2012. godina“. Pored spomenutih strateških dokumenata direktno vezanih za razvoj MSP-a i poduzetništva, razvoju poduzetništva se posvećuje dužna pažnja u temeljnim razvojnim dokumentima na nivou BiH „Razvojna strategija BiH 2008.-2013. godine“ i „Strategija razvoja Federacije BiH za period 2010.-2020.godina“.

5.1. Akt o malom biznisu "Small Business Act"

Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, član 93. Bosna i Hercegovina, a time i Federacija BiH, preuzele su obavezu da će „jačati oblast malih i srednjih preduzeća vodeći računa o pravnim tekovinama Zajednice i o provođenju deset smjernica utvrđenih u Evropskoj povelji (Povelja) o malim preduzećima“. Krajem 2010. godine Evropsku povelju o malim preduzećima zamijenio je dokument EU - Akt o malim biznisu, („Small Business Act for Europe“), dok obaveza provođenja Povelje ostaje.

U samom središtu evropskog SBA leži uvjerenje da postizanje najboljih mogućih uvjeta za MSP-a ovisi prvenstveno o prepoznavanju poduzetnika u društvu. Cjelokupna društvena klima trebala bi navesti pojedince da razmotre pokretanje vlastitog biznisa kao atraktivnu opciju i priznaju da MSP-a značajno doprinose porastu zaposlenosti i ekonomskom prosperitetu. Kao glavni doprinos stvaranju okruženja koje pogoduje MSP-a morat će se promijeniti shvaćanje uloge poduzetnika i poduzimanje rizika u BiH. Poduzetništvo i povezana spremnost poduzimanja rizika bi trebali biti pozdravljeni od medija i političkih vođa i biti podržani od vlada i ministarstava.

Opći ciljevi koji se žele postići provođenjem EU - Akta o malom biznisu su: nastajanje, rast i razvoj MSP-a, povećavanje njihove konkurentnosti kroz generisanje inovacija, upotrebu znanja i izgradnju povoljnog poslovnog okruženja korištenjem prilika koje nudi jedinstveno tržište, a u skladu sa principom „prvo misliti na male“.

5.2. Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini 2009.-2011.

U 2009. godini je usvojena Strategija razvoja sektora malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini za period 2009.-2011. Dokument je nastao kroz projekat tehničke pomoći finansiran od EU. Osnovna svrha dokumenta je da poveća utjecaj MSP-a na razvoj BiH i udio MSP-a na domaćem i međunarodnom tržištu, pruži podršku projektima razvoja i otvaranja novih radnih mjesta u sektoru MSP-a, te da podrži proces ispunjavanja obaveza koje je BiH preuzela u evropskim integracijama u oblasti MSP-a.

Strategija se sastoji od tri dijela. U prvom dijelu se opisuje generalna ekonomska situacija u BiH, poslovno okruženje i situacija u sektoru MSP-a. Također, navode se i prioritetni ciljevi razvoja MSP-a u zemljama EU, sa kojima se kasnije povlači paralela. U drugom dijelu se analiziraju faktori konkurentnosti za razvoj MSP-a, te se analiziraju oblasti koje treba poboljšati – pravni okvir za funkcionisanje MSP-a, ojačavanje institucionalnog okvira, poboljšanja u obrazovnom sistemu i oblasti poslovnog savjetovanja, te osiguravanje veće finansijske podrške razvoju MSP-a. U trećem dijelu se daju preporuke i definišu prioritetne oblasti za implementaciju strategije. Dat je i akcioni plan sa konkretnim aktivnostima, te su definisani mehanizmi za monitoring provođenja aktivnosti.

Najvažnije, odnosno ključne odrednice predloženog strateškog dokumenta na državnom nivou predstavljale su kamen spoticanja za kreiranje adekvatnih politika razvoja poduzetništva. Nepremostivi problem ovog dokumenta sadržan je u predloženom okviru Institucionalne podrške infrastrukturi MSP-a i poslovnih usluga čije glavne ciljeve i indikatore prikazujemo u Tabeli 9.

Tabela 9. Glavni ciljevi i indikatori koje treba ostvariti u periodu 2009.-2011. godina

GLAVNI CILJEVI	INDIKATORI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osigurati koordinaciju politika i inicijativa za razvoj i poduzetništvo na nivou BiH 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osnovano Vijeće za razvoj i poduzetništvo
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uspostava najosnovnijeg institucionalnog okvira ▪ Osigurati transparentnost i kompatibilnost servisa za podršku razvoju i poduzetništvu u BiH 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osnovani Agencija za mala i srednja preduzeća, Fond za razvoj i poduzetništvo i osigurani drugi odgovarajući finansijski fondovi za razvoj i poduzetništvo
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Koristiti postojeći institucionalni okvir na svim nivoima i osigurati jednaku raspodjelu podrške za MSP-a za sve ciljne grupe širom zemlje 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uspostavljena mreža za razvoj i poduzetništvo

Izvor: Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u BiH za period 2008.-2012.,
Finalni nacrt, str. 32

Problemi nastali u procesu usvajanja nisu uspješno riješeni ni u prvim godinama realizacije Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini 2009.-2011. godine. U nastalim okolnostima nadležna ministarstva nisu mogla uraditi predviđeni monitoring strategije. Pokušaj brzog monitoringa nalazimo kod istraživača Centra za politike i upravljanje, koji u svom izvještaju konstatuju da: „Analizom predviđenih ciljeva i aktivnosti, od 34 definisane aktivnosti koje su bile predviđene da počnu ili se završe u 2010. godini, ispunjeno je samo 6. Ispunjavanje se uglavnom odnosi na izmjene postojećih zakonskih propisa o registraciji i reviziji, te uvođenju novih propisa. Niti jedna od direktnih mjera politika koje se tiču razvoja, kao što su mjere u vezi sa pružanjem poslovnih usluga, treninga i sl. nisu pokrenute“. [Centar za politike i upravljanje, 2010]. Suočeno sa zastojem u implementaciji usvojenog strateškog dokumenta, Vijeće ministara BiH u oktobru 2010. godine prihvatilo je prijedlog Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH da se Sektor za promociju poduzetništva, čije je osnivanje predviđeno “Strategijom za razvoj malih i srednjih preduzeća (MSP) u BiH 2009.-2011. godine”, formira u okviru Agencije za unapređenje stranih investicija BiH (FIPA). Međutim, i ovaj pokušaj je usljed zakonskih ograničenja završio neuspjehom i samo produžio agoniju uspostave institucionalnog okvira na nivou BiH.

5.3. Projekt Razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji BiH 2009.-2012.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je još 2007. godine pokrenulo konkretne aktivnosti na izradi strateškog dokumenta pod nazivom „Projekt razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji BiH“. Usvajanjem

strateškog dokumenta od Vlade Federacije BiH usvojen je model razvoja malog i srednjeg poduzetništva za koji se očekuje da će promijeniti društvenu klimu i odnos prema poduzetništvu. Dosljednim provođenjem predloženih aktivnosti očekuje se ostvarenje ciljeva koji se ogledaju u jačanju konkurentnosti malog i srednjeg poduzetništva i obrtništva na domaćem i inozemnom tržištu, povećanje zaposlenosti, kao i to da malo i srednje poduzetništvo postane izvor inkrementalnih, poluradikalnih, pa i radikalnih inovacija. [Umihanić, 2010]

Dinamičan i održiv razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine trebao bi biti moguć kroz realizaciju strateških ciljeva, prioriteta i mjera razvoja sadržanih u „Projektu razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji BiH“. Strateški ciljevi se odnose na: smanjenje administrativnih prepreka (4 prioriteta cilja), promociju privatnog poduzetništva (4 prioriteta cilja), uspostavu mreže poslovnih savjetnika (3 prioriteta cilja), finansijsku podršku (5 prioriteta ciljeva), stručno usavršavanje svih relevantnih osoba za malo i srednje poduzetništvo (3 prioriteta cilja), informisanje malih i srednjih preduzeća (6 prioriteta ciljeva), jačanje poslovne infrastrukture (3 prioriteta cilja), tehnološki razvoj (4 prioriteta cilja), te poticanje poduzetništva ciljnih grupa (5 prioriteta ciljeva).

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je nadležno za koordiniranje realizacije strateških ciljeva, prioriteta i mjera razvoja malog i srednjeg poduzetništva, dok se u provođenju poticajnih mjera očekuje aktivno sudjelovanje kantona, općina, komora i drugih strukovnih udruženja, finansijskih institucija i svih ostalih razvojnih tijela i institucija.

5.4. Strategija razvoja BiH za period 2010.-2014.

BiH se na osnovu svojih čvrstih političkih opredjeljenja želi pridružiti Evropskoj uniji. Slijedeći EU put, BiH je izradila Strategiju razvoja koja treba služiti kao vodič razvoja u narednom srednjoročnom periodu. Stoga, razvojnim politikama nastoji što više poboljšati konkurentnost svoje ekonomije. Time nastoji ispuniti ekonomske uvjete za postajanje članom EU društva. [Strategija razvoja BiH; 2010]. Takva ekonomija može osigurati veću zaposlenost i veću socijalnu uključenost bh. društva, i to je put adekvatnog i ravnopravnog integrisanja u evropsku porodicu. Strategija razvoja identifikuje prioritete u ostvarivanju ciljeva i predlaže mjere i aktivnosti za njihovo ostvarenje. U narednom srednjoročnom periodu BiH će u fokusu svog razvoja imati konkurentnost, makro stabilnost, zapošljavanje, održiv razvoj, EU put i socijalnu uključenost.

Dva su posebno važna cilja za razvoj malih i srednjih preduzeća: povećanje konkurentnosti i zapošljavanje. Kod cilja povećanja konkurentnosti kao podciljevi utvrđeni su: razvoj klsterskih inicijativa, poboljšanje kompetencija ljudskih resursa, razvoj naučno-tehnološke i poslovne infrastrukture te uspostavljanje jedinstvenog ekonomskog prostora. Povećanje konkurentnosti će se postići identifikacijom domaćih poslovnih lanaca, jačanjem njihovih istraživačkih i razvojnih aktivnosti, adekvatnim vještinama radne snage, potpunim uslugama poslovne infrastrukture i umrežavanjem firmi kroz njihove čvrste i fleksibilne veze. Politika razvoja MSP-a je eksplicitno vezana za treći razvojni cilj - zapošljavanje. U tom kontekstu se kao prvi prioritet naglašava potreba poboljšanja uvjeta za razvoj postojećih MSP-a. Kako bi se ostvario ovaj prioritetni cilj, predlaže se realizacija sljedećih mjera: razvijati instrumente finansijske podrške razvoju MSP-a, poticati razvoj poslovnih zona, klastera i tehnoloških parkova, te razvijati ljudske resurse u oblasti konsultanske i trening podrške. Drugi prioritet se odnosi na poboljšavanje uvjeta za razvoj novih MSP-a, a za njegovu realizaciju se planiraju provesti sljedeće mjere: osigurati finansijsku podršku osnivanju MSP-a, pojednostaviti postupke registracije, poticati razvoj inkubatora, te poticati razvoj konsaltinga i usluga treninga. Politika poduzetništva bi primarno bila vezana za razvoj konkurentnosti i zapošljavanje, ali ona zbog svog karaktera može biti involvirana u ostvarenje ostalih ciljeva, što je u skladu sa dobrom praksom u zamljama Evropske unije.

5.5. Strategija razvoja Federacije BiH za period 2010.-2020.

Strategija razvoja Federacije BiH za period 2010.-2020. godine kompatibilna je sa Strategijom razvoja BiH i Strategijom socijalnog uključivanja BiH za period 2010.-2014. godina. Kao i u slučaju Strategije razvoja BiH, okvirni ciljevi konkurentnost i zapošljavanje se izdvajaju zbog svog značaja za MSP-a. Konkurentnost ekonomije se planira ostvariti kroz dostizanje sljedećih prioritetnih ciljeva: poboljšavanje poslovne okoline, modernizacija i standardizacija poslovanja, konkurentnost u izvozu, promocija izvoza, klasteri, kompetentnost ljudskih resursa, naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura, efikasna regulacija tržišta, rekonstrukcija Razvojne banke i drugi. Okvirni cilj zapošljavanje planira se realizovati kroz šest strateških prioritetnih ciljeva na nivou BiH, među kojima je prvi razvoj MSP-a i otvaranje novih radnih mjesta. Pored toga, strategijom je predviđena realizacija osam ciljeva koji podržavaju EU strategiju za zapošljavanje (smjernice za politike zapošljavanja) i šest prioritetnih ciljeva koji će biti realizovani na nivou Federacije BiH.

Strategija definira tri moguća scenarija razvoja: prvi, po kome se razvoj prepušta stihiji; drugim scenarijem ekstrapolira se stanje 2020. godine stimuliranim mjerama u postavljenim strateškim ciljevima na nivou makroekonomskog okvira i pojedinačnog sektora; treći scenario predviđa ubrzani ekonomski razvoj. Procijenjeno je da je najizvjesnija realizacija drugog scenarija po kome se ekstrapolacija izvodi iz angažovanih resursa, efikasnosti, predviđenog investiranja, upravljačkih kapaciteta, 15%-tnog rasta investicija, rasta MSP-a (3% u periodu 2011.-2015. i 5% u periodu 2006.-2020.), 2% rasta zaposlenosti i poduzetničke aktivnosti na nivou Federacije BiH.

Uzimajući u obzir stanje i perspektive u makrookruženju, ovakav scenario pretpostavlja uspostavu efikasnog institucionalnog kapaciteta i dinamiku aktivnosti u vremenskim fazama:

- Period 2010. godina, sa stopom ekonomskog rasta 1%;
- Period 2011.-2015. godina sa prosječnom godišnjom stopom ekonomskog rasta od 5,5%;
- Period 2016.-2020. godina sa prosječnom godišnjom stopom ekonomskog rasta od 8%.

Ukoliko bi se realizirao planirani scenario, on bi „odlijepio“ BiH/Federaciju BiH od dna evropske ljestvice. Pri ovakom scenariju procijenjeno je da bi BDP per capita u Federaciji BiH sa 6.482 KM u 2009. godini porastao na 8.510 KM u 2015. godini, dok bi u 2020.godini iznosio 12.500 KM. [Strategija razvoja Federacije BiH, 2010, 381] Osnovni makroekonomski pokazatelji razvoja prema odabranom scenariju su prikazani u Tabeli 10.

Tabela 10. Osnovni makroekonomski pokazatelji razvoja Federacije BiH 2010.-2020. godine

ELEMENTI	Ostvareno				Procjena 2010.	Predviđanje	
	1991.	2007.	2008.	2009.		2015.	2020.
Zaposlenost – broj	631.020	413.676	430.745	426.556	428.685	451.400	523.620
Nezaposlenost- broj	199.245	367.570	338.643	354.577	355.300	347.130	305.475
Radna snaga – broj	830.265	781.246	769.388	781.133	783.985	798.530	829.095
Stanovništvo - u hilj.							
* Stalno	2.758	2.849	2.849	2.853	2.856	2.900	2.905
* Prisutno	2.758	2.328	2.327	2.327	2.330	2.334	2.339
Dodana vrijednost (BDP) u mil. KM	11.138	13.861	15.632	15085 ³	15.236	19.865	29.200
Stopa zaposlenosti prisutnog stanovništva	22,9	17,8	18,5	18,3	18,5	19,3	22,4
Stopa nezaposlenosti	24,0	47,0	44,0	45,4	45,3	43,5	36,8
BDP po stanovniku u KM							
* Stalno stanovništvo	4.066	4.865	5.487	5.287	5.335	6.850	10.050
*Prisutno stanovništvo	4.066	5.953	6.717	6.483	6.539	8.510	12.485
Izvoz robe - u mil. KM	1.417	4.150	4.647	3.686	4.055	6.105	9830
Uvoz robe - u mil. KM	1.120	9.907	11.356	8.202	8.610	11.010	14755
Stopa pokrivenosti uvoza izvozom	126,8%	41,9%	40,9%	44,9%	47,1%	55,5%	66,6%
Potrošačke cijene (inflacija)	-				do 102,0	do 104,0	do 106,0
Prosječne plaće - u KM	438	662	751	792	812	1.038	1.525

Izvor: Strategija razvoja Federacije BiH 2010.-2020. godine

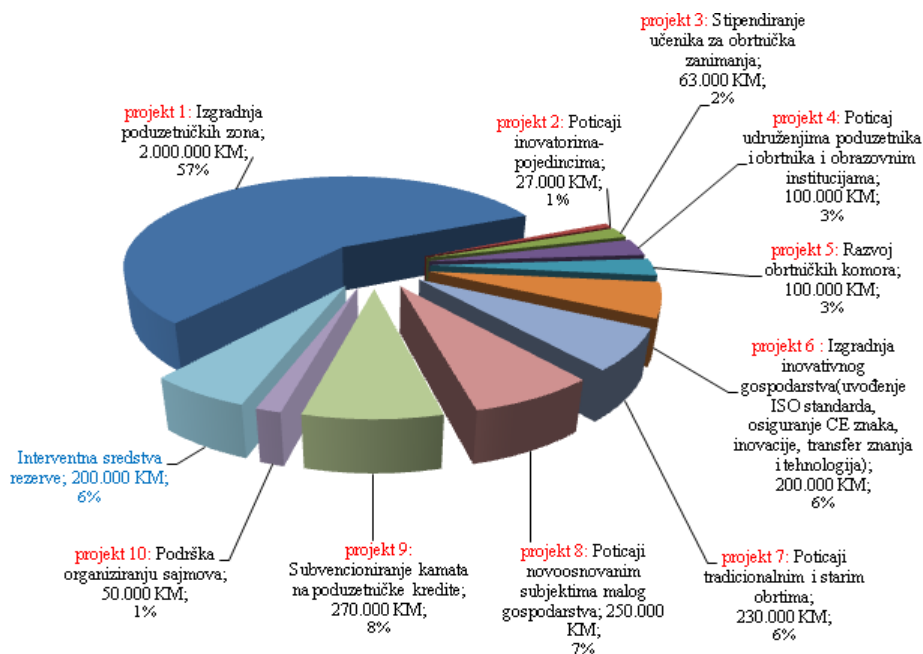
Vlada Federacije BiH podržala je Strategiju razvoja Bosne i Hercegovine i Strategiju razvoja Federacije BiH, te izrazila punu opredijeljenost i riješenost da pruži doprinos na implementaciji strateških dokumenata BiH. Predviđeno je da se nakon usvajanja strategija izradi kompletna analitička podloga za Finansijski okvir za implementaciju strategija. Također je predviđeno da se izradi Okvir za implementaciju strategija, monitoring plan i plan načina izvještavanja u roku od tri mjeseca od usvajanja strategija prema metodologiji izrade strategija. Planirano je da Vlada usvaja akcione planove ministarstava i institucija Federacije BiH kojim će biti podržana implementacija navedenih strategija. Vlada je zadužila federalna ministarstva da vrše monitoring, evaluaciju i izvještavanje o urađenim aktivnostima iz akcionih planova i godišnje izvještaje dostavljaju Federalnom zavodu za programiranje razvoja. Zaključeno je da kantonalne vlade treba da urade svoje akcione planove kojima će strategije biti podržane na kantonalnom i lokalnom nivou, te da formiraju implementacione jedinice koje će vršiti monitoring, evaluaciju i izvještavanje o urađenim aktivnostima na kantonalnom nivou i godišnje izvještaje dostavljati Federalnom zavodu za programiranje razvoja. Federalni zavod za programiranje razvoja će praviti godišnje zbirne izvještaje.

6. Podrška malim i srednjim preduzećima i obrtima u Federaciji BiH

Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, područje razvoja malih i srednjih preduzeća je u nadležnosti Ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta. Zakonom o poticanju male privrede definisani su nosioci provođenja ovog zakona i Programa razvoja male privrede Federacije BiH. Zakonom su predviđeni samo direktni finansijski poticaji – grantovi. Godišnje se donose odluke o vrstama grantova (za cjelokupni prijavljeni program i za sufinansiranje po programima za koje se traže kreditna sredstva). Finansijska sredstva se osiguravaju iz budžeta Federacije BiH za svaku kalendarsku godinu. Visina finansijskih sredstava predviđena Zakonom je 2% godišnjeg budžeta Federacije BiH, ali je u prethodnim godinama izdvajano znatno manje sredstava. Politike podsticaja realizuju Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta i Razvojna banka. Ministarstvo objavljuje javne pozive za dodjelu grantova i kredita iz sredstava odobrenih ovom ministarstvu iz budžeta odlukom Vlade Federacije BiH. Za ova sredstva procedure javnih poziva i odabira korisnika vrše stručne komisije ministarstva. Grantove isplaćuje ministarstvo, a odobrene kredite realizira preko Razvojne banke, kojoj su to komisioni poslovi.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta (FMRPO), putem javnog poziva „Tekući transfer-grant“, iz Budžeta Federacije Bosne i Hercegovine za 2011. godinu planira dodijeliti finansijska sredstva za pojedine projekte MSP-a u Federaciji Bosne i Hercegovine prema strukturi naznačenoj na slici dolje.

Slika 5. Tekući transfer-grant – sredstva FMRPO-a za 2011.godinu

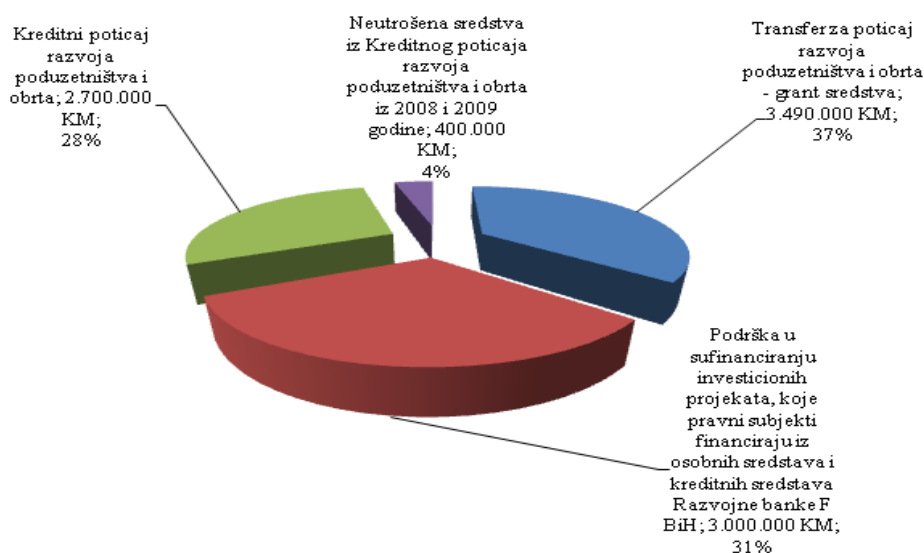
Izvor: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Pored gore navedenih poticaja koje direktno dodjeljuje Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, dio sredstava se dodjeljuje i po Programu „Kreditni poticaj razvoja poduzetništva i obrta“ i Programu „Podrška sufinansiranju investicionih projekata koje finansiraju subjekti male privrede iz vlastitih sredstava i kreditnih sredstava Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine“. Sredstva su alocirana na način kako je to prikazano na slici dolje i plasirat će se putem Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine kroz revolving kredite sa rokom povrata sredstava do sedam godina, grejs periodom do dvije godine i kamatnom stopom do 1,5 % na godišnjem nivou. Kredit može iznositi od 100.000 KM do 500.000 KM za preduzeća, a za obrte od 30.000 KM do 100.000 KM. Finansijska sredstva za realizaciju Programa „Podrška sufinansiranju investicijskih projekata koje finansiraju subjekti male privrede iz vlastitih sredstava i kreditnih sredstava Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine“, osigurana su:

- u visini od 6.000.000 KM od strane Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine, koja će iz ove kreditne linije odobravati kredite u skladu sa aktima i procedurama Razvojne banke, a na osnovu prethodno date saglasnosti od Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta,
- u visini od 3.000.000 KM od strane Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta, koje će odobravati grant (bespovratna) sredstva u visini do 25% ukupne vrijednosti investicije, odnosno 50% odobrenog kredita Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine.

Slika 6. Kreditni podsticaj razvoju poduzetništva i obrta i Podrška sufinansiranju investicionih projekata u Federaciji BiH za 2011. godinu

Izvor: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

7. Perspektive razvoja male privrede u Federaciji Bosne i Hercegovine

Pregled stanja pokazatelja sadržanih u relevantnim svjetskim izvještajima kojima se ukazuje na stanje poslovnog okruženja u zemlji, strateškim dokumentima i pokazatelja stanja broja subjekata male privrede, zaposlenosti u subjektima male privrede i ostvarenih rezultata u periodu 2005.-2010. godina daje dobru osnovu za buduće pozicioniranje male privrede u ekonomiji Federacije BiH. Sagledavajući stanje male privrede, utvrđeno je da se ovaj privredni segment lakše prilagođava zahtjevima tržišta, uz manje angažovanje poslovnih sredstava ostvaruje pozitivne finansijske rezultate u poslovanju, te

bilježi stalni rast zaposlenih radnika. Naime, prema raspoloživim podacima, uz pad broja zaposlenih u ukupnoj privredi, u protekle tri godine, jedino subjekti male privrede bilježe neprestani umjereni rast zaposlenih.

Strateški dokumenti za razvoj male privrede predstavljaju dobar okvir za razumijevanje stanja male privrede, potrebu njenog repozicioniranja u budućnosti kako bi se realizovale projekcije makroekonomskih pokazatelja u Federaciji BiH. Međutim, Strategija razvoja Federacije BiH i Projekt razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji BiH ne sadrže Akcione planove za implementaciju mjera i okvirne godišnje planove evaluacije i monitoringa čime bi se pratilo ostvarenje strateških i operativnih ciljeva i efikasnost utroška budžetskih sredstava. Slučaj koji navodimo treba ukazati na značaj izvještavanja za kreatore politika razvoja male privrede i nosioce programa razvoja male privrede. Odabrani scenarij razvoja u Strategiji Federacije BiH predviđa ekonomski rast u periodu od 2011. do 2015. godine, po prosječnoj godišnjoj stopi od 5,5%, pri čemu bi stopa rasta MSP-a bila 3% u periodu od 2011. do 2015. godine i 5% u periodu od 2006. do 2020. godine, a prosječna stopa zapošljavanja bi rasla za 2%. Prema projekcijama, broj MSP-a 2015. godine bi trebao dostići 34.405, a 2020. godine 43.830, dok bi broj subjekata male privrede u kojima su uračunati i obrti 2020. godine trebao dostići 113.240. [Strategija razvoja Federacije BiH, 2010.] Pokazatelji naših istraživanja ukazuju da je 2010. godine bilo 20.579 subjekata male privrede, a za slučaj ostvarenja projiciranih stopa rasta u 2015. godini trebalo bi biti 23.857, odnosno u 2020. godini 30.448. Dakle, naša istraživanja ukazuju da će zbog greške u broju preduzeća u baznoj godini 2020. godine biti manje za 4.000 subjekata male privrede, pod pretpostavkom ostvarenja projiciranih stopa rasta subjekata male privrede. Broj subjekata male privrede je usko vezan sa rastom novih radnih mjesta, tako da pogreška u njegovoj projekciji može bitno utjecati na pogreške o stopi zapošljavanja, a na kraju i na stopu realnog ekonomskog rasta. Inače, u strategiji Federacije BiH projicirana je realna stopa ekonomskog rasta od 5,5% za period od 2011. do 2015. godine, dok projekcije Federalnog zavoda za programiranje razvoja ukazuju da će ona biti 3,2% što je dodatno argumentirano pokazateljima za prvih devet mjeseci. Godišnji izvještaji o implementaciji, evaluaciji i monitoringu strateških dokumenata ukazali bi na ovakve propuste i osigurali pouzdaniju osnovu za implementaciju poticajnih mjera radi dostizanja ciljeva iz programa razvoja male privrede. Razvoj male privrede se prati kroz promjene u poslovnom okruženju i kroz promjenu broja subjekata male privrede. Mjere razvoja male privrede predstavljaju djelovanje uz korištenje sredstava razvoja u cilju: ostvarenja ugodnog poslovnog okruženja, pri čemu se efekat

mjere razvoja odražava na sve subjekte male privrede i podrške realizovanju razvojnih projekata značajnih za ostvarenje plana razvoja i usmjerenih jačanju konkurentske sposobnosti subjekata male privrede.

Ugodno poslovno okruženje za malu privredu, prema Zakonu o poticanju razvoja male privrede Federacije BiH, predstavlja regulatorni i institucionalni okvir koji karakteriše:

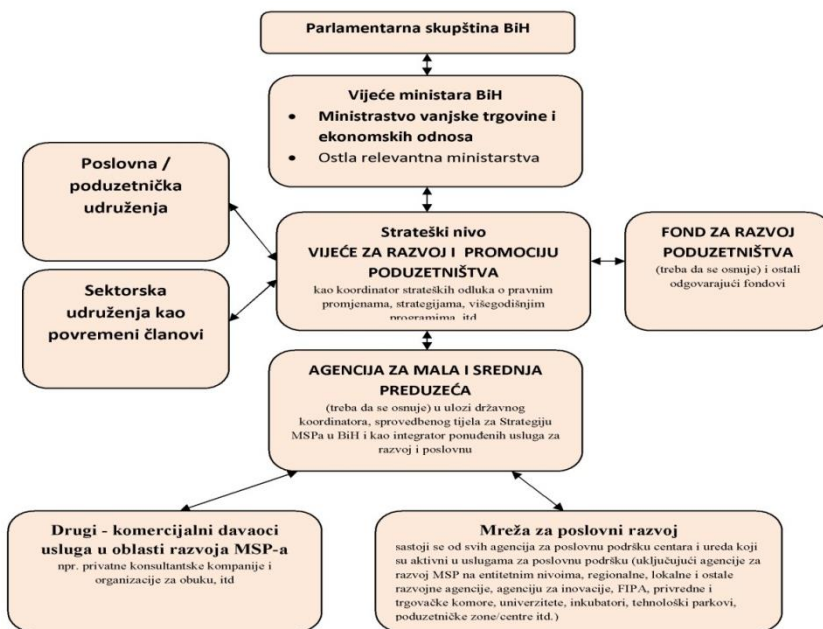
- jasni i stabilni zakoni čijom se primjenom osigurava pravo vlasništva, poštivanje i brzo ostvarivanje ugovora, jednaki pravni uvjeti djelovanja, primjereni administrativni troškovi poslovanja i druga pravna zaštita subjekata male privrede;
- finansijska i druga sredstva razvoja dostupna pod pogodnim uvjetima (kreditna sredstva, sredstva za sufinansiranje dijela troškova razvojnih projekata, uređeni i neuređeni prostori, oprema i druga sredstva);
- dostupnost općih i specijaliziranih usluga (administrativnih, finansijskih, naučnih, konsultantskih i drugih usluga) i
- postojanje agencija, fondova i drugih institucija za podršku razvoju male privrede.

Ocjene *Doing Businessa 2012* za BiH, a samim tim i za Federaciju BiH, ukazuju da nismo uspjeli stvoriti povoljno poslovno okruženje čak ni na nivou zemalja neposrednog okruženja. Najlošije smo rangirana zemlja od svih zemalja Jugoistočne Evrope i pozicionirani smo na 125. mjesto. Nepoštivanje odredbe člana 12. Zakona o poticanju razvoja male privrede kojim je predviđeno da visina finansijskih sredstava iznosi do 2% vrijednosti godišnjeg budžeta Federacije BiH i proporcionalna je vrijednosti eventualnog rebalansa budžeta, sigurno je doprinijelo trenutnom stanju u kome se nalazi mala privreda Federacije BiH.

7.1. Institucionalni okvir za razvoj male privrede i poduzetništva u BiH

Naša dosadašnja istraživanja ukazuju na nužnost izgradnje institucionalnog okvira temeljenog na zakonskim osnovama, primjerima dobre prakse zemalja EU i zemalja okruženja koje će doprinijeti stvaranju ugodnog poslovnog okruženja za malu privredu.

Slika 7. Institucionalni okvir i odnosi među akterima razvoja male privrede i poduzetništva u BiH

Izvor: Strategija razvoja MSP u BiH za period 2009-2011

Vijeće/Forum za razvoj i promociju poduzetništva u Bosni i Hercegovini osnovan je 09. 02. 2011. godine na 143. sjednici Vijeća ministara BiH kada je i donesena Odluka o njegovom osnivanju kao stručnom tijelu za promociju i koordinaciju razvoja malih i srednjih preduzeća i poduzetništva i savjetodavnom tijelu Vijeća ministara BiH. Forum ima 14 stalnih članova koje imenuje Vijeće ministara BiH na period od četiri godine i to na prijedlog Vijeća ministara BiH i drugih institucija. Zadaci Foruma su predlaganje izrade razvojne strategije za MSP-a na nivou BiH i koordiniranje razvojne strategije za MSP-a entiteta i Brčko Distrikta, nadziranje provođenja razvojnih strategija za MSP-a na nivou BiH i analiziranje utjecaja strategije na MSP-a, predlaganje Vijeću ministara strateške politike, mjera i programa u vezi s promocijom i razvojem MSP-a i poduzetništva na nivou BiH, ocjenjivanje utjecaja politika, mjera i programa razvoja i promocije poduzetništva, analiziranje i davanje preporuka Vijeću ministara koje se odnose na primjenu najbolje prakse Evropske unije u implementaciji Evropskog akta o malim preduzećima i drugi. Preporuke Foruma imaju savjetodavnu snagu za sva tijela izvršne vlasti na nivou Bosne i Hercegovine, entiteta, Brčko Distrikta, kantona i lokalnih zajednica u Bosni i Hercegovini.

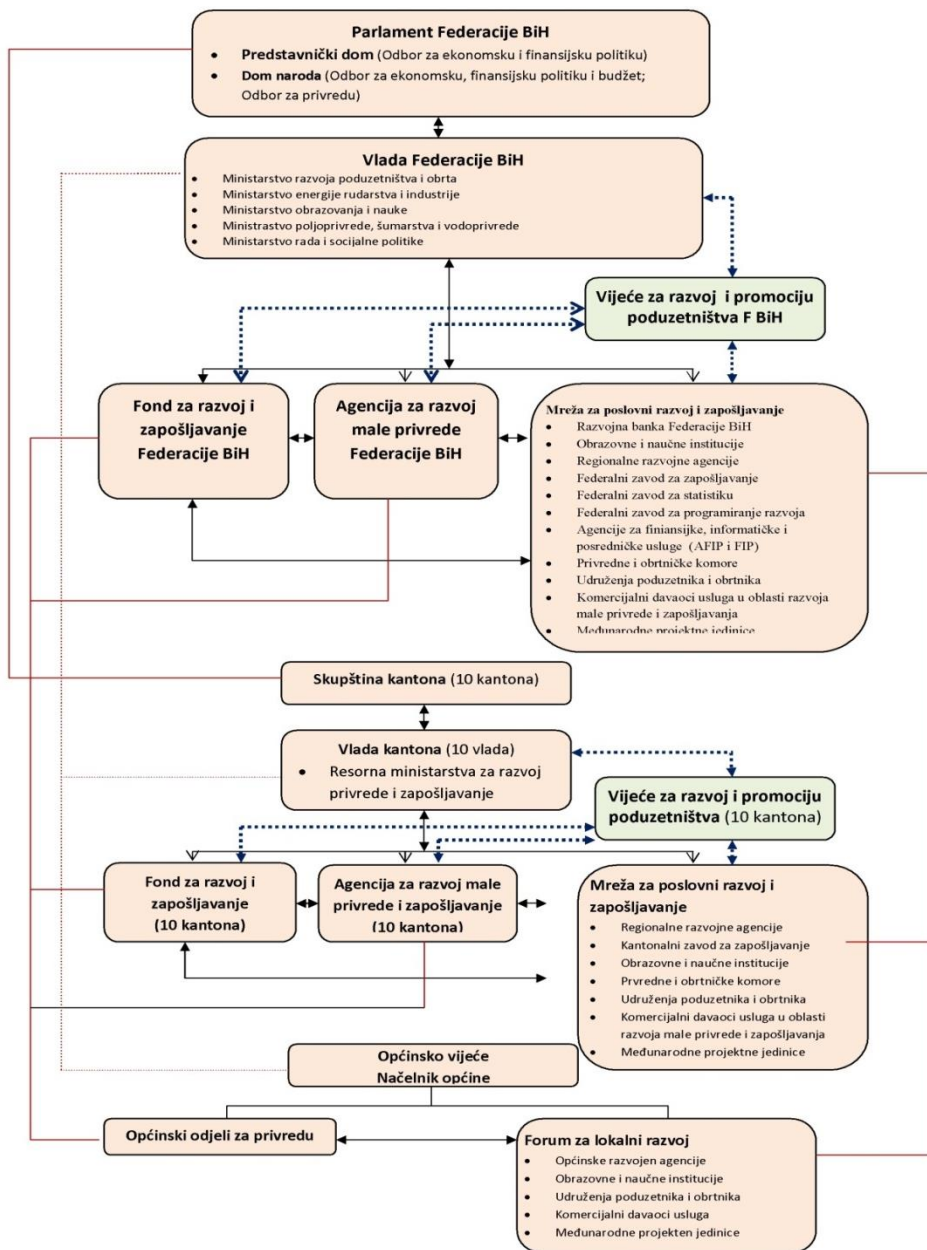
Fond za razvoj i poduzetništvo treba utemeljiti da bi se osigurala finansijska podrška za perspektivne međuentitetske projekte MSP-a, projekte državnog značaja i međuregionalne i međunarodne projekte MSP-a. Zemlje zapadnog Balkana već su formirale fondove, a niz je argumenata koji podržavaju osnivanje Fonda na državnom nivou. Kada se govori o podršci razvoju MSP-a, Fond će generalno poboljšati finansijski tok, privući više izvora za kofinansiranje i ostvariti više multiplicirajućih efekata.

Agencija za mala i srednja preduzeća treba biti osnovana kao upravna organizacija pri Vijeću ministara Bosne i Hercegovine. Ona je od ključnog značaja za postizanje transparentnosti i kompatibilnosti usluga za podršku razvoju i poslovanju u cijeloj zemlji. Shodno tome, osnivanje agencije će također voditi ka smanjenju ukupnih troškova poslovnih usluga podrške razvoju, posebno i zbog udruživanja dviju važnih funkcija – funkcije razvojne agencije i funkcije za podršku razvoju MSP-a odnosno funkcije za razvoj poduzetništva. Uspostava Agencije za mala i srednja preduzeća je i obaveza koju je i Vijeće ministara Bosne i Hercegovine preuzelo potpisujući dokument o Evropskom partnerstvu Bosne i Hercegovine sa EU. Pored glavne razvojne funkcije koja se odnosi na strateško planiranje i osiguranje EU predstrukturalnih sredstava, Agencija za mala i srednja preduzeća bi obavljala značajan broj koordinirajućih aktivnosti sa Mrežom za poslovni razvoj kao i drugim korisnicima i davaocima usluga u oblasti razvoja male privrede

7.2. Institucionalni okvir za razvoj male privrede i poduzetništva u Federaciji BiH

Premda je u razvojnim strateškim dokumentima Federacije BiH kao i u Zakonu o poticanju razvoja male privrede eksplicitno naglašena potreba postojanja agencija, fondova i drugih institucija za podršku razvoju male privrede, to do sada nije urađeno. Dio zadataka ovih institucija obavljaju resorna ministarstva u federalnoj Vladi i kantonalnim vladama za što nisu ni izbliza izgradili kapacitete i profilirali kadrove sposobne da implementiraju mjere zacrtane strateškim dokumentima kako bi ostvarili strateške i operativne ciljeve usmjerene na stvaranje povoljnog poslovnog okruženja. Neizgrađenost institucija i s tim u vezi njihovih kapaciteta umanjilo je potencijal za privlačenje sredstava iz EU fondova i drugih donatorskih fondova, ali i umanjilo efekte i domet provođenja podsticajnih mjera što je imalo za rezultat nisku stopu rasta subjekata male privrede i nisku stopu otvaranja novih produktivnih radnih mjesta.

Slika 8. Institucionalni okvir i odnosi među akterima razvoja poduzetništva i male privrede u BiH

Izvor: Kreacija autora

Kako bi se u perspektivi omogućio brži razvoj male privrede, predlaže se izgradnja institucionalnog okvira prikazanog na Slici 8., čije su institucije i akteri veoma slični onima iz institucionalnog okvira na nivou BiH. Zbog ograničenja u pogledu obima ovog rada i potrebe da se prilikom javnog prezentiranja predloženog institucionalnog okvira čuju eventualne kritike i prijedlozi za njegovo unapređenje, u nastavku nećemo govoriti o institucijama, akterima i njihovim vezama.

8. Preporuke za unapređenje razvoja male privrede u Federaciji BiH

Na osnovu provedene analize i ocjene stanja i perspektiva razvoja male privrede u Federaciji BiH u nastavku dajemo nekoliko ključnih preporuka za unapređenje razvoja male privrede Federacije BiH:

- Unaprijediti regulatorni i institucionalni okvir na nivou Bosne i Hercegovine kako bi se olakšao razvoj male privrede na nivou Federacije BiH, a prije svega: usvojiti Zakon o promociji poduzetništva i malih i srednjih preduzeća, formirati Vijeće za razvoj i promociju poduzetništva, izraditi i usvojiti Strategiju razvoja poduzetništva i MSP-a za period 2012.-2015. godina, osnovati Fond za razvoj poduzetništva i Agenciju za MSP-a. Prijedlog zakona je urađen i trebao bi u skorije vrijeme biti razmotren na sjednici Vijeća za promociju i razvoj poduzetništva, a poslije putem Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa upućen Vijeću ministara BiH na usvajanje. Indikativno je da prijedlog zakona ne predviđa osnivanje dviju ključnih institucija za stvaranje ugodnog poslovnog okruženja za malu privredu, a to su: Agencija za MSP-a i Fond za razvoj poduzetništva. Usvajanje zakona bez ključnih institucija samo bi formalno zadovoljilo zahtjeve EU dok bi izostali očekivani pozitivni efekti na kreiranje ugodnog poslovnog okruženja za malu privredu.
- Unaprijediti regulatorni okvir na nivou Federacije BiH, odnosno usvojiti izmjene postojećih i po potrebi usvojiti nove zakone čijom će se primjenom osigurati pravo vlasništva, poštivanje i brzo ostvarivanje ugovora, jednaki pravni uvjeti djelovanja, primjereni administrativni troškovi poslovanja i druga pravna zaštita subjekata male privrede. Za kreiranje zakonskog okvira može poslužiti izvještaj Doing Businessa 2012.

- Posebno je važno i usvajanje novog Zakona o poticanju razvoja male privrede koji bi predvidio formiranje institucionalne infrastrukture na nivou Federacije i nivou kantona kako je to prikazano na Slici 8.
- Unaprijediti institucionalni okvir na nivou Federacije BiH na način što će se na nivou Federacije osnovati sljedeće institucije: Vijeće za razvoj i promociju poduzetništva, Fond za razvoj i zapošljavanje, te Agencija za razvoj male privrede. Zadaci novoosnovanih institucija bili bi utvrđeni Zakonom o poticanju razvoja male privrede. Nove institucije ne bi značajnije opteretile Budžet Federacije BiH, jer je moguće većinu novih radnih mjesta popuniti premještanjem zaposlenika iz federalnih ministarstava. Tako bi Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta moglo dio operativnog posla iz programa podsticaja alocirati Agenciji za razvoj male privrede, a potom izvršiti alokaciju zaposlenika.
- Unaprijediti regulatorni i institucionalni okvir na nivou kantona i općina obavezujući ih odredbama Zakona o poticanju male privrede Federacije BiH na formiranje institucija na istim principima na nivou kantona, kao i na nivou Federacije BiH, s tim da bi njihov kapacitet bio srazmjeran potrebama i mogućnostima kantona.
- Vlada Federacije BiH i kantonalne vlade bi za potrebe realizacije usvojenog Programa razvoja male privrede trebale osigurati sredstva od minimalno 2% vrijednosti godišnjeg budžeta i činiti napore da se osiguraju dodatna sredstva kako bi podsticajnim mjerama osigurale veći broj subjekata male privrede, njihovu veću konkurentnost i inovativnost, a sve u cilju osnaživanja njihovih kapaciteta i zapošljavanja novih zaposlenika.
- Izgradnja regulatornog i institucionalnog okvira omogućit će stvaranje institucija i snažne kadrovske osnove za izradu koordiniranih strateških dokumenata i akcionih planova na temelju kojih će biti moguće jačati apsorpcione kapacitete za projekte koji će biti finansirani iz dostupnih fondova Evropske unije i drugih međunarodnih donatora.
- Konzistentan regulatorni i institucionalni okvir na svim nivoima vlasti u BiH stvara realnu pretpostavku izgradnje strateškog okvira koji bi omogućio racionalizaciju utroška budžetskih sredstava i dostizanje strateških ciljeva koji bi rezultirali većim brojem subjekata male privrede, većim brojem zaposlenih u subjektima male privrede, većom konkurentnošću i inovativnosti subjekata male privrede.

9. ZAKLJUČAK

Stvaranje poslovnog okruženja koje će povoljno utjecati na nastanak novih i razvoj postojećih subjekata male privrede, njihovo stabilno i uspješno poslovanje moguće je ostvariti izgradnjom konzistentnog regulatornog i institucionalnog okvira. Razvoj poduzetništva i stvaranje uvjeta za brzi rast subjekata male privrede predstavlja prvi oslonac u stvaranju radnih mjesta. To mora biti sistemski uklopljeno u poboljšanje političke, poslovne i investicione klime, fizičke i socijalne infrastrukture i političkih institucija, transfera tehnologija i njihovu dogradnju kroz komercijalne inovacije proizvoda i proizvodnih procesa.

Implementacija predloženog regulatornog i institucionalnog okvira stvara realnu pretpostavku za kreiranje povoljnog poslovnog ambijenta u kome će doći do rasta broja subjekata male privrede i njihovog povećanog učešća u ukupnom broju pravnih lica, rasta broja zaposlenih i povećanog učešća u ukupnoj zaposlenosti, povećanja njihove konkurentnosti na domaćem i inozemnom tržištu. Jačanje konkurentnosti i s tim u vezi održivo povećanje zapošljavanja iziskuje saradnju svih nivoa vlasti u prihvatanju evropskih normi, čime se istodobno doprinosi unapređenju unutrašnjeg ekonomskog prostora te ulasku u regionalne i evropske ekonomske tokove. Radi daljnjeg razvoja subjekata male privrede neophodni su povoljni finansijski podsticaji. Podsticaji su također neophodni za podršku posebnim programima: za mlade, žene, ruralno i socijalno poduzetništvo.

SUMMARY

On the basis of indicators of a macro-economic environment, international reports and analysis of development strategies relevant for business and development of small economy in the Federation of Bosnia and Herzegovina, the authors estimated the state of the small economy and on the basis of that indicated perspectives of its development in the future. The research topic is small economy subjects and their importance for employment. The research was directed towards the identification of key barriers for the development of the small economy of the Federation of Bosnia and Herzegovina. The research was implemented through the analysis of a number of relevant secondary data sources. The use of scientific analysis methods, synthesis, description, comparison and conclusions, enabled the authors to successfully identify the main barrier for the development of the small economy, and that is an insufficiently developed regulatory and institutional framework for the

development of entrepreneurship and the small economy in the Federation of Bosnia and Herzegovina. A proposal for its establishment, identification of key institutions and their interconnection is schematically presented in the paper, which is its main achievement.

Key words: *small economy, entrepreneurship, business environment in the Federation of Bosnia and Herzegovina, institutional framework for entrepreneurship development*

JEL: *classification: M20; O44;*

LITERATURA:

1. Acs, Z., Szerb, L., 2011. *Global Entrepreneurship and Development Index 2011*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA.
2. Baletić, Z., Budak, J., 2007. *Indeksi ekonomskih sloboda kao mjerila institucionalne konvergencije Hrvatske prema EU, Ekonomski pregled*, 58 (12) 804-825, dostupno na www.hrcak.srce.hr [pristup 17. septembar 2011.]
3. Bosma N. and Levie J., 2010. *Global Entrepreneurship Monitor - 2009 Executive Report*, Babson College, London Business School and Global Entrepreneurship Research Consortium.
4. Centar za politike i upravljanje (CPU), 2010. *Izveštaj o politikama podsticanja malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini*, str. 12. Dostupno na: <http://www.cpu.org.ba> (pristup 10. oktobar 2011.)
5. EBRD, 2008. *Transition Report 2008 – Growth in Transition*, London, EBRD.
6. Federalni zavod za programiranje razvoja BiH, *Konkurentnost 2011.*, dostupno na www.fzzpr.gov.ba/dokumenti/aktuelno/.../Konkurentnost_2011.pdf [pristup 20. oktobar 2011]
7. Federalni zavod za programiranje razvoja, 2010. *Strategija razvoja Federacije BiH za period 2010-2020.godine*, Sarajevo
8. Gwartney, J., Lawson, R., Hall, J. 2011. *Economic Freedom of the World: 2011 Annual Report*, Fraser Institute, dostupno na www.fraserinstitute.org [pristup 31. august 2011.]

9. Lagumdžija, Z. 2011. *Kompetitivnost Bosne i Hercegovine 2010-2011*, Sarajevo: Revicon,
10. Levie, J. and Autio E., 2008., *A Theoretical Grounding and Test of the GEM Model*, Small Business Economics, 31(3), 235-263.
11. Međunarodni monetarni fond, 2011. *World Economic Outlook: Slowing Growth, Rising Risks*. Washington, D.C. Dostupno na <http://www.imf.org> [pristup: 20. oktobar 2011.]
12. Miller, T., Holmes, K.R, 2011. *2011 Index of Economic Freedom*, Washington, D.C.: The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, Inc. dostupno na www.heritage.org/index . [pristup 15. septembar 2011.]
13. *Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini za period 2008-2012*, Finalni nacrt Radne grupe
14. The World Bank, 2011. *The World Bank Doing Business 2011 Bosnia and Herzegovina*, dostupno na www.doingbusiness.org [pristup 15. august 2011.]
15. The World Bank, 2011. *World Development Report 2011: Conflict, Security and Development*. Washington, D.C. Dostupno na: <http://wdr2011.worldbank.org/> [pristup: 22. oktobar 2011.]
16. Umihanić B., Tulumović R., Arifović M., Simić S., 2011. *GEM BiH 2010: Poduzetništvom do novih radnih mjesta*, Tuzla: Centar za razvoj poduzetništva, Harfograf, dostupno na <http://www.cerpod-tuzla.org/> [pristup 15. oktobar 2011.]
17. Umihanić B., Tulumović R., Arifović M., Simić S., Spahić E., 2010. *GEM BiH 2009: Recesija reducirala poduzetničku aktivnost u BiH*, Tuzla: Centar za razvoj poduzetništva, Harfograf, dostupno na <http://www.cerpod-tuzla.org/> [pristup 15. oktobar 2011.]
18. Umihanić, B., 2010. *Kreiranje i provođenje ekonomske politike za unaprjeđenje poslovanja MSP i podršku poduzetništvu u Bosni i Hercegovini - institucionalni pristup*, Konferencija: Razvoj poslovanja 2010, Zbornik radova / Business Development Conference 2010, Proceedings, Zenica,

19. Umihanić, B., Isaković, S., Simić, S., Arifović, M., 2010. *Ocjena okvira poduzetničkih uvjeta za razvoj poduzetništva u BiH u periodu recesije*, Konferencija: Razvoj poslovanja 2010. Zenica
20. Umihanić, B., Tulumović, R., 2008. *Entrepreneurship Environment in Bosnia and Herzegovina in International Perspective*, «International scientific conference: Challenges of Economic Sciences in the 21st Century, held in Belgrade on 4th and 5th December 2008», Institute of Economic Sciences Belgrade
21. Umihanić, B., Tulumović, R., Simić S., Ćurković B., Arifović, M., 2009. *GEM BiH 2008: Unaprijediti poduzetničko okruženje u BiH*, Tuzla: Centar za razvoj poduzetništva, Harfograf, dostupno na <http://www.cerpod-tuzla.org/> [pristup 15. oktobar 2011.]
22. Vlada Federacije BiH, 2006. *Zakon o poticanju razvoja male privrede*, Vlada Federacije BiH
23. Vlada Republike Srpske, 2006. *Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u Republici Srpskoj za period 2006-2010*, Banja Luka
24. Vlada Republike Srpske, 2011. *Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u Republici Srpskoj za period 2011-2013*, Banja Luka
25. Vlade Federacije BiH, 2008. *Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine*, Inženjerski biro d.d. Zagreb. Dostupno na www.fmrpo.gov.ba (pristup 10. oktobar 2011.).
26. World Economic Forum, 2010. *The Global Competitiveness Report 2010-2011*. Geneva, Switzerland. Dostupno na: <http://www.weforum.org/reports> [pristup: 21. oktobar 2011.]
27. World Economic Forum, 2011. *Global Competitiveness Report 2011-2012, Full report* dostupno na www.nzinstitute.org i www.nzahead.org [pristup 10. oktobar 2011.]
28. World Economic Forum, 2011. *The Global Competitiveness Report 2010-2011*, Geneva, dostupno na <http://gcr.weforum.org/gcr2011/> [pristup 28. septembar 2011.]
29. *Zakon o poticanju razvoja male privrede*, august 2011., (Prednacrt - Radna verzija)